

УДК 339.72:657

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V36\(2022\)-05](https://doi.org/10.31521/modecon.V36(2022)-05)

Ганяйло О. М., кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-6630-0212

e-mail: oksana_han@ukr.net

Савченко Н. М., кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

ORCID: 0000-0001-7092-619X

e-mail: nataliyasavchenko2010@ukr.net

Савченко Р. О., кандидат економічних наук, доцент, головний бухгалтер, Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

ORCID: 0000-0002-4586-9426

e-mail: savchenko2010@ukr.net

Забезпечення та умовні зобов'язання в міжнародній і національній системах обліку

Анотація. Впроваджуючи Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку суб'єкти господарювання мають на меті підвищення прозорості та ефективності системи управління, можливість залучення інвестицій та вихід на міжнародні ринки. Завдяки застосуванню міжнародних стандартів формується вірогідна інформаційна база, що дозволяє оцінити реальний фінансовий стан, розкриває доходи, витрати, власний капітал, активи та зобов'язання.

У статті досліджено економічну суть зобов'язань з юридичної та економічної точки зору та особливості розкриття інформації про умовні зобов'язання та забезпечення. Обґрунтовано методичні положення процедури визначення критеріїв визнання зобов'язань, умовних зобов'язань та забезпечень, та їх відображення у фінансовій звітності. Розглядаються ключові питання гармонізації національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку й фінансової звітності щодо умовних зобов'язань та забезпечень.

Ключові слова: забезпечення; умовні зобов'язання; умовні факти господарського життя; облік.

Hanyaylo Oksana, PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Savchenko Natalia, PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting, Taxation and Audit, Polissia National University, Zhytomyr, Ukraine

Savchenko Roman, PhD in Economics, Associate Professor, Chief Accountant, Polissia National University, Zhytomyr, Ukraine

Provision and Contractual Obligations in the International and National Accounting Systems

Abstract. Introduction. International accounting standards, which are implemented by business entities, allow to increase the transparency and efficiency of the management system, provide the opportunity to attract investments and access to international markets. Thanks to the application of international standards, a reliable information base is formed, which allows you to assess the real financial situation, discloses income, expenses, equity, assets and liabilities.

Purpose. The article examines the economic essence of obligations from a legal and economic point of view and features of disclosure of information about conditional obligations and security. The methodological provisions of the procedure for determining the criteria for recognition of liabilities, contingent liabilities and guarantees, and their reflection in financial statements, are substantiated. Key issues of harmonization of national and international standards of accounting and financial reporting regarding contingent liabilities and guarantees are considered.

Results. The research substantiates that from an economic point of view, the essence of obligations is considered as payables, the repayment of which will lead to the disposal of resources. This approach significantly narrows the interpretation of this category, since not all obligations that arise in civil and economic law are reflected in accounting. When recognizing liabilities, the factor of the occurrence of an event with uncertain consequences is taken into account, which accordingly affects the display of information about the occurrence of such events as part of contingent liabilities or guarantees.

Conclusions. National accounting standards lag far behind similar international standards regarding the informativeness of financial data disclosure. Harmonization of the provisions of national and international standards, with the

¹Стаття надійшла до редакції: 22.12.2022

Received: 22 December 2022

aim of updating the provisions (standards) of accounting, should become tools for solving problems. Another way to solve the problem can be recognition as national international accounting and financial reporting standards.

Keywords: provision, conditional obligations, conditional facts of economic life, accounting.

JEL Classification: K12; M40; M41; G30.

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки й посилення європейських інтеграційних процесів, що охоплюють усі сфери господарського життя, вимагає подальшого вивчення міжнародного досвіду та імплементації відповідних міжнародних нормативно-правових актів у практику українських підприємств.

На сьогодні підвищена увага приділяється розкриттю фінансової інформації, а також методології її збору та оброблення. Однією з важливих якісних характеристик фінансової інформації є її зрозумілість для всіх зацікавлених користувачів, яка може бути досягнута через використання суб'єктами, що господарюють єдиного підходу при веденні обліку, зокрема, через використання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Впровадження МСБО та МСФЗ має на меті підвищення прозорості та ефективності системи управління підприємством, надає можливість залученню інвестицій та виходу підприємства на міжнародні ринки. Також завдяки застосуванню міжнародних стандартів створюється вірогідна інформаційна база, що розкриває стан доходів, витрат, власного капіталу, активів і зобов'язань та наявних фінансових ризиків. Важливо, крім основних об'єктів обліку розкривати також додаткові, зокрема умовні зобов'язання та забезпечення, які також впливають про фінансовий стан суб'єкта, що господарює та знаходять зображення у фінансовій звітності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання обліку та розкриття у фінансовій звітності умовних зобов'язань та забезпечень досліджували такі вчені, як: І. Бенько, К. Вольська [6], М. Корінько [5], С. Легенчук [6], М. Лучко, І. Орлов [4], О. Петрук, Г. Тітаренко [5] та інші.

Проте недосконалість нормативного забезпечення з питань обліку, оцінки забезпечень та умовних зобов'язань, розкриття у фінансовій звітності зумовлює дискусію як на теоретичному, так і на практичному рівнях та потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є вивчення економічної суті забезпечень та умовних зобов'язань, необхідність уточнення критеріїв їх визнання та особливості відображення у фінансовій звітності для її удосконалення.

Основні результати дослідження. Згідно з українським законодавством суб'єкти, що господарюють при веденні обліку й складанні звітності можуть використовувати міжнародні або національні стандарти бухгалтерського обліку.

У міжнародній практиці порядок визнання, методи оцінки та розкриття у фінансовій звітності інформації про забезпечення та умовні зобов'язання висвітлено в МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи».

Облік умовних зобов'язань та забезпечень за національними стандартами регулюють НП(С)БО 11 «Зобов'язання», НП(С)БО 26 «Виплати працівникам». Проте, українські стандарти у порівнянні з міжнародними значно звужують розкриття інформації про такі зобов'язання.

Визначення категорій «забезпечення» та «умовні зобов'язання» наведені у нормативно-правових актах (табл. 1) дозволяє дійти висновку, що характерною ознакою для них є фактор невизначеності (ймовірності) щодо здійснення фактів господарського життя (їх умовність).

Таблиця 1 Тлумачення термінів «забезпечення», «умовні зобов'язання»

Нормативний документ	Визначення термінів	
	Умовне (непередбачене) зобов'язання	Забезпечення
МСБО 37 [1]	<p><i>Умовне зобов'язання – це:</i></p> <p>а) можливе зобов'язання, яке виникає внаслідок минулих подій і існування якого підтвердиться лише після того, як відбудеться або не відбудеться одна чи кілька невизначених майбутніх подій, не повністю контрольованих суб'єктом господарювання, або</p> <p>б) існуюче зобов'язання, яке виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки:</p> <p>і) немає ймовірності, що вибуття ресурсів, котрі втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення зобов'язання, або ii) суму зобов'язання не можна оцінити достатньо достовірно</p>	зобов'язання з невизначеним строком або сумою
НП(С)БО 11 [2]	<p><i>Непередбачене зобов'язання – це:</i></p> <p>1) зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або</p> <p>2) теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки мало ймовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити.</p>	зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу

НП(С)БОДС 128 [3]	<p style="text-align: center;"><i>Умовне зобов'язання – це:</i></p> 1) можливе зобов'язання, яке виникає внаслідок минулих подій та існування якого підтвердиться лише після того, як відбудеться або не відбудеться одна чи декілька невизначених майбутніх подій, над якими суб'єкт державного сектору не має повного контролю; або 2) теперішнє зобов'язання, яке виникає внаслідок минулих подій, але не визнане, оскільки малоймовірно, що для погашення зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди або потенціал корисності, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно оцінити	-
----------------------	---	---

Джерело: сформовано авторами на основі [1, 2, 3]

В Україні дотепер відсутнє законодавче закріплення переліку невизначених (умовних) фактів господарського життя. Проте це не означає, що такі факти не існують або не зустрічаються у практиці.

До умовних фактів господарського життя в економічній літературі відносять:

- судові справи, незавершені на звітну дату та наслідки рішення яких невизначені та будуть прийняті у наступних періодах;
- гарантії, поруки та інші види забезпечення зобов'язань на користь третіх осіб, видані до звітної дати та строки виконання яких ще не настали;
- компенсації, які суб'єкт господарювання повинен отримати через дії інших організацій або осіб розмір якої є предметом судових розглядів;
- гарантійні зобов'язання видані суб'єктом господарювання по відношенню проданих ним у звітному

періоді продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг;

- зобов'язання по відношенню охорони навколишнього середовища;
- продаж або припинення будь-якого напряму діяльності суб'єкта господарювання, закриття його підрозділів або переміщення в інший географічний регіон та інші аналогічні факти [4].

У працях вітчизняних та закордонних учених умовні факти господарського життя, також називають фактами з невизначеними наслідками. Слід зазначити, у більшості ці категорії трактують як ідентичні. При цьому, потребує конкретизації поняття «невизначеності», що розкриває суть даних фактів. Характерні ознаки даної категорії визначають українські вчені М. Корінько та Г. Тітаренко (рис. 1).

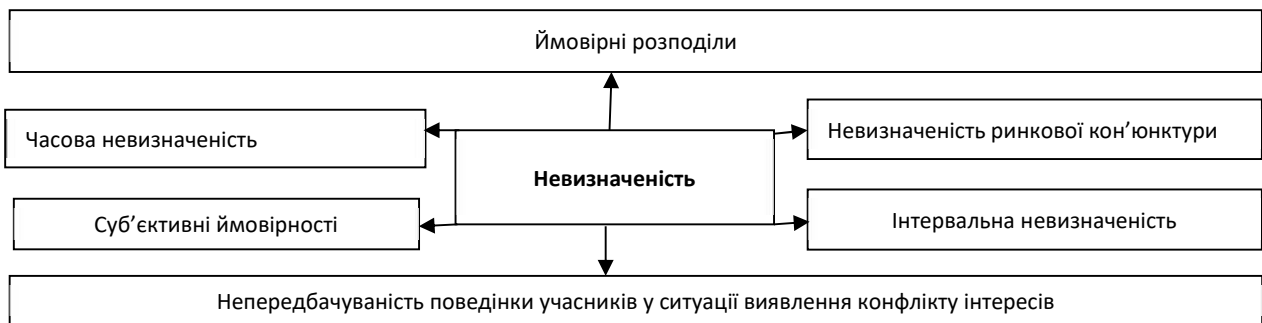


Рисунок 1 – Сутність категорії невизначеність

Джерело: сформовано авторами на основі матеріалів [5]

Категорія «факти господарського життя з невизначеними наслідками» характеризується ознаками:

- 1) розподіл випадкової величини є точно відомий, але невідомо, яке конкретно значення набуде випадкова величина (ймовірний розподіл);
- 2) розподіл випадкової величини є невідомим, але відомі вірогідності окремих подій, визначені експертним шляхом (суб'єктивні вірогідності) або відомо, що вона може приймати будь-яке значення у визначеному інтервалі (інтервальна невизначеність);
- 3) часова невизначеність (обумовлена тим, що неможливо з точністю до одиниці передбачити значення того чи іншого фактора в майбутньому [5]).

Отже, поняття «умовний факт господарського життя» характеризується наявністю наступних складових: невизначеність наслідків настання зазначеного факту

господарського життя; залежність від настання певних умов та обставин.

В системі бухгалтерського обліку умовні факти господарського життя не є об'єктами обліку, але їх наслідки (умовні зобов'язання, забезпечення) відображаються якщо існує висока ймовірність їх виникнення.

Як зазначають С. Легенчук, О. Петрук, К. Вольська зображення в обліку фактів господарського життя напряму залежність від їх наслідків. Часові проміжки між фактами господарського життя з визначеними наслідками й умовними фактами господарського життя можуть як збігатися, так і не сходитися [6].

Результати діяльності суб'єктів, що господарюють розкривають у фінансовій звітності, що своєю чергою, призводить до збільшення або зменшення активів,

власного капіталу, зобов'язань. Зображення зобов'язань, забезпечень і умовних зобов'язань має свої особливості.

Слід зазначити, що економічний зміст категорій «забезпечення», «зобов'язання» та «умовні зобов'язання» має тісний взаємозв'язок.

Забезпечення є «зобов'язанням з невизначеним строком або сумою. Всі забезпечення є умовними, тобто такі, що не визнаються, бо їх існування буде підтверджене тільки після настання або не настання невизначених майбутніх подій, або тих, які не повністю контролюваних суб'єктом господарювання. Також, термін «умовне зобов'язання» застосовується до зобов'язань, які не відповідають критеріям визнання» [1].

Аналізуючи суть категорії «зобов'язання» слід розглядати її з економічної та юридичної точок зору.

Господарський та Цивільний кодекси України, які характеризують юридичний бік поняття «зобов'язання» визначають його як «взаємовідносини, що виникають між суб'єктом господарювання та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, коли зобов'язана сторона має вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку». Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості [7]. При цьому основними видами господарських зобов'язань є майново-господарські зобов'язання та організаційно-господарські зобов'язання. Тобто, сутність зобов'язань розкривають права і обов'язки сторін, що підтверджується договором.

Згідно з МСБО 37 термін «зобов'язання» визначають як «наявне зобов'язання суб'єкта господарювання, яке виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, призведе до вибуття ресурсів суб'єкта, що господарює, котрі втілюють у собі економічні вигоди» [1]. Тобто, з економічної точки зору, зобов'язання розглядають як кредиторську заборгованість, погашення якої призведе до вибуття ресурсів, і це значно звужує суть поняття. Отже, не всі зобов'язання, які виникають у цивільному та господарському праві, зображаються в обліку.

Слід зазначити, що згідно з міжнародними стандартами виникнення зобов'язання можливе не тільки з договорів або законів, але й у результаті добровільного прийняття на себе зобов'язань з метою підтримання добрих ділових стосунків з партнерами або намагання вчинити за справедливістю. Тобто ці додаткові положення МСБО 37 дозволяють значно розширити перелік зобов'язань, які можна зобразити у фінансовій звітності. Зокрема, передбачається розподіл зобов'язань (obligations) на юридичні (legal) і конструктивні (constructive), відповідно передумовою виникнення таких зобов'язань є подія, що створює такі зобов'язання, та відповідно призводить до того, що суб'єкт господарювання не має реальної альтернативи невиконання зобов'язання.

Юридичне зобов'язання виникає внаслідок контракту, законодавства або іншої дії закону. Таке зобов'язання має юридичне обґрунтування.

Конструктивне зобов'язання виникає згідно з минулою практикою, опублікованими політиками чи достатньо конкретною поточною заявою, що створює обґрунтовані очікування в інших сторін, щодо виконання таких зобов'язань. Тобто, про існування конструктивного зобов'язання суб'єкт господарювання заявляє самостійно. Наприклад, визнання у заяві зобов'язань у рамках соціально відповідальної концепції бізнесу чи екологічної політики суб'єкта господарювання; повідомлення про додаткове постачання активів в окремих випадках та інші.

При оцінці юридичного та конструктивного зобов'язання слід враховувати, що величина можливого відтоку ресурсів, що складають економічні вигоди, може бути визначена з високим ступенем надійності, але настання події, від якої залежить виконання зобов'язання є малоюмовірною.

Наприклад, участь суб'єкта господарювання як відповідача у судовому процесі з визначеною сумою позову може розглядатись як величина відтоку ресурсів визначена з високим ступенем надійності. Проте ґрунтуючись на думці експертів про низьку ймовірність програшу в суді настання події, від якої залежить виконання зобов'язання (наприклад оплата позову), є малоюмовірно. Ця ситуація повинна розглядатися як умовне зобов'язання.

Отже, якщо у суб'єкта господарювання виникає можливе зобов'язання, існування якого підтвердиться лише після того, як відбудеться або не відбудеться певна невизначена майбутня подія не повністю контролювана підприємством; чи наявне зобов'язання, яке не визнають, оскільки, не має ймовірності, що буде вибуття ресурсів; чи суму зобов'язання неможливо оцінити з достатньою вірогідністю, слід визнавати умовне зобов'язання.

У фінансовій звітності необхідно розкрити інформацію про величину умовного зобов'язання. При проведенні оцінки умовного зобов'язання необхідно брати до уваги суму зустрічної вимоги або суму вимог до третіх осіб. Це роблять у випадках, коли право вимоги виникає як результат відповідного умовного факту.

Умовне зобов'язання необхідно оцінювати в грошовому вираженні. Для цього складають необхідний розрахунок і забезпечують його підтвердження (наприклад, аудиторами або експертами). При оцінці умовних зобов'язань підприємство повинно дотримуватися вимог обачності.

Способи грошової оцінки умовних зобов'язань:

- в якості оцінки приймається середньозважена величина;
- в якості оцінки підприємство приймає середнє арифметичне з найбільшого і найменшого значень інтервалу;
- оцінка відповідного інтервалу значень. Спочатку визначають середні арифметичні величини з найбільшого і найменшого значень кожного інтервалу, а потім проводять оцінку. Отриману середньозважену величину приймають в якості оцінки умовного зобов'язання.

Інформація про умовні зобов'язання на кінець звітного періоду розкривається у примітках до фінансової звітності в наступному порядку:

- короткий опис характеру умовного зобов'язання;
- розрахункова оцінка його впливу на фінансові показники;
- вказівка на ознаки невизначеності щодо величини та сум можливого вибуття ресурсів;
- можливість будь-якого відшкодування [3].

При виникненні внаслідок минулих подій наявних зобов'язань (юридичних чи конструктивних), за умови

вибуття ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди та можливості вірогідно оцінити суму зобов'язань, слід визнавати забезпечення.

Тобто, МСБО 37 передбачено, що забезпечення як теперішні зобов'язання підлягають розкриттю у звітності, та умовні зобов'язання, підлягають розкриттю у примітках до звітності.

Визнання умовних зобов'язань та забезпечень представлено на рис. 2.

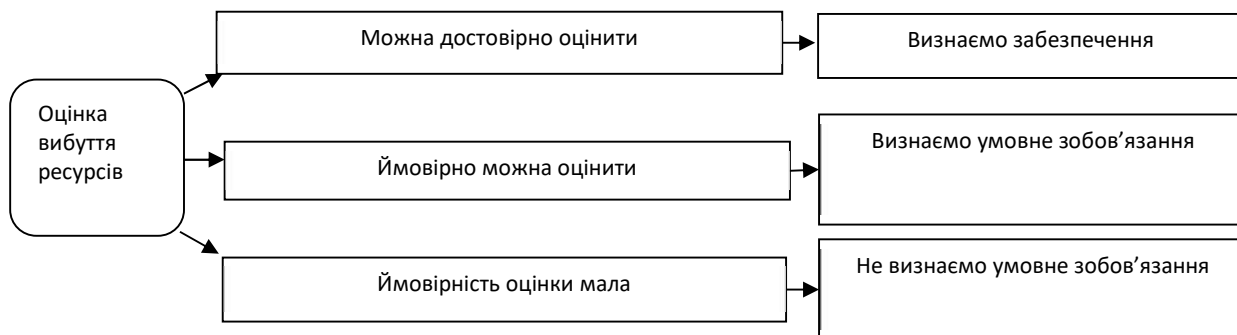


Рисунок 2 – Визнання умовних зобов'язань та забезпечень

Джерело: сформовано авторами на основі матеріалів [1]

При зображенні зобов'язань потрібно враховувати ймовірність подій. Зокрема, згідно з МСБО 37 подія є ймовірною, якщо беручи до ваги всі наявні свідчення, є скоріше можливим, аніж неможливим те, що наявне зобов'язання є на кінець звітного періоду. Наприклад, якщо ймовірність програшу справи невисока,

зобов'язання вважають умовним. Якщо ж ймовірність перевищує 50 %, то потрібно провести оцінку й визнати в складі зобов'язань певну суму як забезпечення для покриття майбутніх витрат. Критерії визнання ймовірності подій наведено на рис. 3.



Рисунок 3 – Критерії ймовірності

Джерело: сформовано авторами на основі матеріалів [9]

Подібну, але більш деталізовану методику поділу зобов'язань на умовні та забезпечення пропонує В. С. Терещенко.

Зокрема, якщо ризик здійснення платежу є дуже високим (95-100%) слід обов'язково формувати забезпечення; якщо ризик високий (50-95%), – нарахування забезпечення має рекомендаційний характер; за умови, що ймовірність платежу є середньою (5-50%), суб'єкту, що господарює слід самостійно прийняти рішення про доцільність формування забезпечення; якщо орієнтована

величина ризику є низькою (1-5%), то забезпечення майбутніх витрат і платежів формувати не треба, однак на позабалансових рахунках необхідно показувати виникнення непередбаченого зобов'язання; за умови якщо ймовірність платежу є меншою за 1%, то такі наслідки умовної події в системі бухгалтерського обліку не відображаються [10].

Висновки. Певною мірою спільними є вимоги щодо умов визнання забезпечень та умовних зобов'язань згідно НП(С)БО 11 і МСБО 37. Проте, як зазначають науковці й практики у галузі обліку, національні

стандарти значно відстають від міжнародних стандартів фінансової звітності щодо інформативності розкриття фінансових даних. Інструментами розв'язання проблем може стати гармонізація положень національних і міжнародних стандартів, з метою актуалізації положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Іншим напрямом розв'язання проблеми може стати визнання в якості національних міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Література:

1. Hubspot URL: <https://blog.hubspot.com/marketing/where-do-marketers-get-leads-data?>
2. Chief Marketer's data. URL: <https://www.chiefmarketer.com/special-reports/exclusive-b2blead-gen-survey/>
3. Joe Pulizzi. What effective B2B content marketing looks like. URL: <https://contentmarketinginstitute.com/2015/09/b2b-content-marketing-research/>
4. Social Media Marketing Industry Report. URL: <https://www.socialmediaexaminer.com/social-media-marketing-industry-report-2015/>
5. 57 Fascinating and Incredible YouTube Statistics. [URL: <https://www.brandwatch.com/blog/youtube-stats/>]
6. 6 Cool Stats about Video SEO (and What They Mean to You). URL: <https://www.brainshark.com/ideas-blog/2013/August/6-cool-stats-about-video-seo>
7. The Beginner's Guide to YouTube for B2B Marketing. URL: <https://blog.zoominfo.com/youtube-b2b-marketing/>
8. How much time do business decision makers spend on Facebook? URL: https://www.facebook.com/com/business/news/insights/how-much-time-do-business-decision-makers-spends-on-facebook_sourcemt&zd_campaign=14853&_term=vanditagrover
9. Social Media Industry Index. URL: <https://pages.trackmaven.com/rs/251-LXF-778/images/social-media-industry-report.pdf>
10. Ільїн М. П. Підвищення ефективності процедур інтернет-маркетингу // Звістки Санкт-Петербурзького державного аграрного університету №45, 2016. С. 172-176.
11. Каледіна М. А. Розвиток ринку та технологій Інтернет-маркетингу. Проблеми та перспективи формування маркетингових стратегій в умовах нестабільних ринків. Наук.-практ. конференція 5-20 грудня 2016. С. 220-224.
12. Косенко Є. І. Гарячі, теплі та холодні ліди. *Русская речь*. 2016. С. 126-127.

References:

1. Hubspot (2021). Where Do Marketers Get Leads? Retrieved from <https://blog.hubspot.com/marketing/where-do-marketers-get-leads-data?>
2. Chief Marketer (2021). Chief Marketer's data. Retrieved from <https://www.chiefmarketer.com/special-reports/exclusive-b2blead-gen-survey/>
3. Content marketing institute (2021). Joe Pulizzi. What effective B2B content marketing looks like. Retrieved from <https://www.chiefmarketer.com/special-reports/exclusive-b2blead-gen-survey/>
4. Social media examiner (2021). Social Media Marketing Industry Report. Retrieved from <https://www.socialmediaexaminer.com/social-media-marketing-industry-report-2015/>
5. Brandwatch (2021). 57 Fascinating and Incredible YouTube Statistics. Retrieved from <https://www.brandwatch.com/blog/youtube-stats/>
6. Brainshark (2021). 6 Cool Stats about Video SEO (and What They Mean to You). Retrieved from <https://www.brainshark.com/ideas-blog/2013/August/6-cool-stats-about-video-seo>
7. Zoominfo (2021). The Beginner's Guide to YouTube for B2B Marketing. Retrieved from <https://blog.zoominfo.com/youtube-b2b-marketing/>
8. Facebook (2021). How much time do business decision makers spend on Facebook? Retrieved from https://www.facebook.com/com/business/news/insights/how-much-time-do-business-decision-makers-spends-on-facebook_sourcemt&zd_campaign=14853&_term=vanditagrover
9. Social media industry (2021). Social Media Industry Index. Retrieved from <https://pages.trackmaven.com/rs/251-LXF-778/images/social-media-industry-report.pdf>
10. Ільїн, М. П. (2016). Improving the effectiveness of Internet marketing procedures. *Zvistky Sankt-Peterburz'koho derzhavnoho ahrarnoho universytetu*, 45, 172-176. [in Ukrainian].
11. Kaledina M. A. (2016). Development of the market and technologies of Internet marketing. *Problemy ta perspektyvy formuvannya marketynhovykh stratehij v umovakh nestabil'nykh rynkiv* [Problems and prospects of formation of marketing strategies in the conditions of unstable markets], *Nauk.-prakt. Konferentsiia* [Scientific and Practical Conference]. Kharkiv: KHU, 220-224 [in Ukrainian].
12. Kosenko, Ye. I. (2016). Hot, warm and cold leads. *Russkaia rech'*, 3, 126-127 [in Ukrainian].

